

STÁTNÍ OKRESNÍ ARCHIV CHEB

Název archivní pomůcky: Landrát Mariánské Lázně

Časové rozmezí: (1920) 1938 - 1945

Druh archivní pomůcky: inventář

Číslo listu JAF: 598

Evidenční číslo pomůcky: 1434

Zpracovala: Marie Bortelová

Místo: Cheb

Rok: 2004

OBSAH

Úvod	3
I. Vývoj původce fondu	3
II. Vývoj a dějiny fondu	5
III. Archivní charakteristika fondu	5
IV. Stručný rozbor obsahu fondu	8
V. Záznam o uspořádání fondu a vyhotovení pomůcky	8
Příloha č. 1 : Seznam použitých pramenů, literatury, periodik....	9
Příloha č. 2 : Konkordanční tabulka	10
Příloha č. 3 : Archivní struktura fondu	11
Příloha č. 4 : Seznam obcí patřících do působnosti Landrátu Mariánské Lázně	12
Inventární seznam	14
Základní údaje o fondu a inventáři	19

Ú V O D

I. Vývoj původce fondu

Orgány německé státní správy započaly svoji činnost na území Sudet po jejich odtržení od Československa v důsledku mnichovského diktátu po říjnu 1938. Od té doby přebírala na obsazeném území tvořícím Říšskou župu Sudety (Reichsgau Sudetenland) správa civilní.

Výnosem říšského kancléře Adolfa Hitlera z 1. října 1938¹ byl v počátečním období pověřen správou pro sudetoněmecké oblasti říšský komisař Konrad Henlein. Později, na základě zákona o sudetské župě (Sudetengaugesetz) ze dne 14. dubna 1939² byla funkce říšského komisaře s platností od 1. května 1939 přeměněna na říšského místodržitele (Reichstatthalter). Tato nejvyšší župní instituce říšské správy sídlila v Liberci a byla osobou Konrada Henleina jako správní obvod (Bezirk) a současně jako samosprávné těleso sjednocena se stranickou župou NSDAP (Nationalsozialistische Deutsche Arbeitspartei). Říšský místodržitel byl stálým zástupcem říšské vlády v obvodu své působnosti. Měl svého zástupce, jímž byl krátce Werner Bracht, poté říšský Němec Friedrich Vogeler a od roku 1940 Richard Donnevert.

Až do 20. listopadu 1938 fungovaly na sudetoněmeckém území okresní úřady v čele s okresním hejtmanem v podstatě s nezměněnou úřední pravomocí. Teprve na základě nařízení říšského komisaře o organizaci politické správy z 18. listopadu 1938³ bylo zavedeno označení pro obvod úřadu venkovský okres (Landkreis) a pro název úřadu landráta (Der Landrat), pro představeného úřadu landrát (Landrat).⁴

Střední instancí státní správy v Říšské župě Sudety byly vládní obvody, v jejichž čele stál vládní prezident (Regierungspräsident). Územní rozsah vládních obvodů byl

¹Reichsgesetzblatt (dále jen RGBL), II., str. 1331

²RGBL, I., str. 780

³Verordnungsblatt für den Reichsgau Sudetenland, 1939, s. 175

⁴Nařízení říšského ministra vnitra ze 4. 11. 1938 č. IS 518/38 Rundverfügungen d. R. Kom., Berlin, 3. 1. 1939.

pevně vymezen v zákoně o členění sudetoněmeckých území z 25. 3. 1939⁵.

Úřady vládních prezidentů byly všeobecně správními úřady, které působily jako meziinstance mezi nejnižšími úřady politické správy – úřady landrátů a říšským místodržitelstvím. Hlavní úkoly běžné politické správy v župě a její výkon byl svěřen právě úřadům vládních prezidentů.

Byly vytvořeny tři vládní obvody (Regierungsbezirke): Cheb se sídlem v Karlových Varech v čele s Wilhelmem Sebekovským, Ústí nad Labem spravované Hansem Krebssem a Opava v čele s Friedrichem Zippeliusem.

Vládní obvod Cheb se sídlem v Karlových Varech zahrnoval 19 landrátů – Aš, Horšovský Týn, Cheb, Jáchymov, Kadaň, Karlovy Vary, Kraslice, Loket, Mariánské Lázně, Nejdek, Planá u Mariánských Lázní, Podbořany, Přisečnice, Falknov, Stříbro, Tachov, Teplá, Žatec, Žlutice.

Podle sudetského župního zákona byla župa rozdělena na 53 venkovských (Landkreis) a 5 městských (Stadtkreis) okresů ve statutárních městech.

Zatímco venkovské okresy byly zároveň obvody státní správy i samosprávnými korporacemi, městské okresy byly pouze samosprávnými korporacemi. V čele městského okresu stál vrchní starosta, venkovské okresy spravovali landráti.

Upevnění a rozšíření úřední pravomoci na spravovaném území pro jednotlivé nižší úřady veřejné správy určoval zákon o sjednocení výstavby úřadů z 5. 7. 1939⁶, který se týkal vymezení vzájemné kompetence okresního vedoucího NSDAP (okresy NSDAP nebyly vždy územně totožné s okresy venkovskými) a landráta, jakožto představitele samosprávy a státní správy venkovského okresu.

Do úřadu landráta byla začleněna okresní školní úřadovna (Kreisschulamnt), veterinární úřadovna (Veterinäramt) a zdravotní úřadovna (Gesundheitsamt).

Organizační členění úřadu landráta :

- A. - správa úřadu landráta
- Pol. - policie
- Ho. - výsostné záležitosti
- Kult. - školské, kultové a kulturní záležitosti, památková péče a ochrana přírody
- LF. - zemědělství a lesnictví
- Gd. - četnictvo
- WL. - branná moc a policie

⁵RGBl. I., str. 745

⁶RGBl. I., str. 1197

Va. - státní pojišťovací úřad

II. Vývoj a dějiny fondu

Vzorem pro státní sektor byl jednotný spisový plán stanovený v lednu 1938 pro úřady landrátů v Prusku.

Spisový plán se člení na hlavní skupiny – ty jsou označeny velkým písmenem nebo zkratkou. Hlavní skupiny se dále dělí na podskupiny označené římskými číslicemi. Podskupiny s římským číslem se dělí na podskupiny označené malými písmeny. Ty se dále člení na podskupiny opatřené arabskými číslicemi, z nichž některé se ještě dělí na podskupiny rovněž označené arabským číslem např. Ho VI d 11/1 - S.

Nepodařilo se zjistit nic o skartaci písemností před převzetím do archivu, ani o případných ztrátách a ničení písemností.

Písemnosti landrátu byly nalezeny při třídění písemností Okresního národního výboru Mariánské Lázně, který byl předán do archivu dne 1. 2. 1960 - č. př. 53.

Pravděpodobně v 60. letech byly písemnosti Landrátu Mariánské Lázně převezeny do tehdejšího Státního archivu Plzeň. O tomto předání není v SOkA Cheb žádný záznam. Na základě rozhodnutí archivní správy MV byly písemnosti landrátu opět delimitovány ze SOA Plzeň, pobočka Žlutice dne 5. 11. 1984 a zapsány pod přírůstkovým číslem 529. Podle předávacího protokolu se jednalo o 2 kartony a 2 balíky o rozsahu 0, 32 bm. Při generální inventuře fondů v roce 2001 byly ve fondu Stavomat Cheb nalezeny 4 fascikly a 2 pořadače písemností landrátu. Tyto písemnosti byly proto dne 15. 3. 2001 z fondu č. 277 Stavomat Cheb vyřazeny a přiřazeny do fondu Landrát Mariánské Lázně – číslo přírůstku 21/2001. Jakým způsobem se tyto písemnosti do SOkA Cheb dostaly, se nepodařilo zjistit.

III. Archivní charakteristika fondu

Časové rozpětí fondu je (1920) 1938 -1945.

Spodní hranice časového rozmezí se posunula před dobu vzniku vlastního původce. Při žádostech o vystavení živnostenského listu – inv. č. 13 byly mnohdy přikládány i dřívější žádosti o povolení otevření obchodu a rovněž potvrzení vydaná okresní politickou správou.

V roce 1962 byly knihy fondu zpracovány Jaroslavem Mimrou a Jaroslavem Slavíkem – jak je uvedeno v dějinách fondu původní pomůcky, jiné písemnosti nebyly tehdy v archivu nalezeny.

V příloze č. 2 je konkordanční tabulka, která slouží ke srovnání pomůcky původní s nově vytvořenou pomůckou. U původní pomůcky Jaroslava Mimry a Jaroslava Slavíka mají některá inventární čísla uveden jiný časový rozsah a také oproti minulé pomůcce došlo k přeformulování obsahu většiny inventárních čísel.

V průběhu prací na pořádání fondu nebyl vnitřní skartací vyřazen žádný písemný materiál.

Při generální inventuře fondů v roce 2001 byl fond přemanipulován (v kartonech byly nalezeny další knihy) a jeho stav byl 17 knih, 2 kartony a 7 balíků o rozsahu 0,66 bm.

Při zpracování byly z fondu vyřazeny 2 knihy příjmů a vydání obce Olbramov z roku 1943 a 6 knih rozpočtů obcí okresu Tachov z let 1939 - 1945 o celkovém rozsahu 0,05 bm a byly delimitovány do SOkA Tachov. Dále byla vyřazena a delimitována Úvěrní kniha (věřitelé a dlužníci) z let 1945 - 1947 o rozsahu 0,02 bm do SOkA Karlovy Vary a 1 balík písemností Landrátu Teplá z let 1941 - 1942 o rozsahu 0,01 bm a tento byl delimitován do SOA Plzeň – pobočka Žlutice. 2 balíky písemností dědičných statků obcí Ovesné Kladruby, Úšovice, Mnichov, Závišín z roku 1941 o rozsahu 0,05 bm byly z fondu vyřazeny a přiřazeny k fondu č. 601 Úřední soud Mariánské Lázně. Celkem bylo z fondu vyřazeno 9 knih a 3 balíky o rozsahu 0,13 bm.

Zpracováním fondu došlo k další změně evidenčních jednotek, rozsahu bm a časového rozsahu, který uváděl období 1938 - 1945. Konečný stav fondu je 9 knih a 3 kartony o rozsahu 0,42 bm a časové rozmezí fondu je (1920) 1938 – 1945.

Spisový plán se nedochoval. Spisy nesou původní signatury totožné se spisovým plánem Landrátu Cheb. Lze předpokládat, že Landrát Mariánské Lázně používal Spisový plán (Aktenverzeichnis der landrätliches Verwaltung). Tento se dochoval ve fondu č. 596 Landrát Cheb, inv. č. 29. Pořádací metoda proto rekonstruuje tento spisový plán.

Stav zachovalosti: ze spisovny Landrátu Mariánské Lázně se dochovalo pouhé torzo písemností.

Zcela chybí:

- A. I - vedení úřadu
- A. II - zaměstnanci
- Pol. I - policejní záležitosti všeobecně
(dle spisového plánu by sem patřily např. písemnosti policejní správy, osobní spisy, zbraně, zvláštní úkoly, policejní směrnice a předpisy, policejní opatření aj.)
- Pol. II - policejní úředníci
- Pol. III - cizinecká policie, hlášení, pasy
- Pol. IV- dopravní policie
- Pol. VI- zdravotní a veterinární policie
- Pol. VII - stavební policie, osidlovací záležitosti
- Pol. VIII - požární a vodní policie
- Pol. IX - kriminální policie
- Pol. XI - trestní řízení
- Pol. XII - jiné policejní činnosti (např. trestní záležitosti, soudní znalci aj.)
- Ho. I - ústava a státní zřízení
- Ho. II - příslušnost k říši
- Ho. VI - tvoření cen a cenový dohled
- Ho. VII - různé (např. bytové hospodářství, ochrana nájemníků)
- Kult. III - péče o kulturu a domovinu
- LF. - zemědělství a lesnictví, dobytkářství, lov, rybolov
- Gd. - četnictvo
- WL. - branná moc a obrana země
- Va. - státní pojišťovací úřad

Pouhé torzo písemností se dochovalo z těchto oddělení :

- A III - účetnictví
- Pol. V - hospodářská policie
- Pol. X - politická policie
- Ho III - stav obyvatelstva
- Ho IV - řády a vyznamenání, tituly, jubilea
- Ho V - dozor na obce
- Kult. I - školní záležitosti
- Kult II - církevní záležitosti

Fond je zařazen do II. kategorie.
Fyzický stav fondu je dobrý.

IV. Stručný rozbor obsahu fondu

Fond obsahuje knihy evidenční, účetní a spisový materiál.
Po jazykové stránce je fond německý.

Materiál fondu umožňuje pouze velice omezené studium chodu státní správy a samosprávy na území Sudet po jejich odtržení od Československa v době okupace.

V úřadu landráta se stýkala dvojí činnost, totiž působnost státního politického úřadu I. instance pro obvod územního okresu a zároveň výkon funkcí okresu jako samosprávné korporace.

Ke studiu lze doporučit z oddělení všeobecné státní záležitosti inv. č. 10 a 11 - rozpočty a účetní uzávěrky, z oddělení hospodářské policie inv. č. 13 – žádosti o povolení otevření obchodů, z oddělení politické policie inv. č. 14 – dotazníky pro židovské a české majitele domů.

V. Záznam o uspořádání fondu a vyhotovení pomůcky

Úvod napsala, fond uspořádala a inventární seznam sestavila v roce 2004 Marie Bortelová ve Státním okresním archivu v Chebu.

Cheb, 21. 9.2005

Marie Bortelová

Příloha č. 1

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny:

- Fond č. 598 – Landrát Mariánské Lázně (kap. III, IV)
- Fond č. 596 – Landrát Cheb (kap. I, III)
- Rundverfügungen der Reichs Kommission., Berlin, 3. 1. 1939

PERIODIKA:

- Reichsgesetzblatt I und II
- Verordnungsblatt für den Reichsgau Sudetenland, 1939

Literatura :

- Jaroslav Macek, Jan Brzobohatý, Spisová manipulace nacistické okupační správy - zásady a vývoj, SAP 1965, roč. 15, č. 1, str. 229 – 276
- Jan Janák, Vývoj správy v českých zemích v epoše kapitalismu II. – Období první a druhé republiky a okupace (1918 - 1945), Praha 1967
- Jan Janák, Zdeňka Hledíková, Dějiny správy v českých zemích do roku 1945, Praha 1989
- Amtliches Gemeindeverzeichnis für das Deutsche Reich, Teil II: Sudetendeutsche Gebiete und Memelland, Berlin 1939, str. 17
- Pfohl Ernst, Prof., Ortslexikon Sudetenland, Nürnberg 1987
- Jaroslav Vrbata, Přehled vývoje veřejné správy v odtržených českých oblastech v letech 1938 – 1945, SAP 1962, roč. XII, č. 2, str. 45 – 67
- Václav Kural, Zdeněk Radvanovský a kol., „Sudety“ pod hákovým křížem, Ústí nad Labem 2002, str. 90 - 111

Příloha č. 2**KONKORDANČNÍ TABULKA**

<i>Původní pomůcka</i> <i>Jaroslav Mimra, Jaroslav Slavík</i> <i>Cheb, 1962</i>	<i>Nová pomůcka</i> <i>Marie Bortelová</i> <i>Cheb, 2004</i>
1	1
2	6
3	2
4	3
5	4
6	delimitace do SOkA Tachov
7	7
8	8
9	delimitace do SOkA Tachov
10	5

Příloha č. 3**Archivní struktura fondu:**

	<u>Čas. rozsah</u>	<u>Inv.č.</u>
I. Knihy		
a) evidenční	1938 -1945	1 - 7
b) účetní	1940 -1945	8 - 9
II. Spisový materiál		
a) spisy		
odd. A. - správa úřadu landráta	1940 -1945	10 - 12
odd. Pol. - policie	1920 -1945	13 - 14
odd. Ho. - výsostné záležitosti	1938 -1943	15 - 17
odd. Kult. - školské, kultové a kulturní záležitosti, památková péče a ochrana přírody	1940 -1944	18 - 19
Zdravotní úřad	1938 -1945	20 - 24
Úřad sociální péče a úřad ochrany mládeže	1939 -1945	25 - 30

Příloha č. 4**Seznam obcí patřících do působnosti Ladrátu Mariánské Lázně:**

Abaschin	(Závišín)
Alt Wasser	(Stará Voda)
Amonsgrün	(Úbočí)
Auschwitz	(Úšovice)
Dürrmaul	(Drmoul)
Einsiedl	(Mnichov)
Grafengrün	(Háj)
Gross Sichdichfür	(Velká Hleďsebe)
Habakladrau	(Ovesné Kladruby)
Hohendorf	(Zádub)
Hollowing	(Holubín)
Klein Schüttüber	(Malá Šitboř)
Klein Sichdichfür	(Malá Hleďsebe)
Klemensdorf	(Klimentov)
Königswart, Bad	(Lázně Kynžvart)
Königswarter Dreihacken	(Tři Sekery)
Krottensee	(Mokřina)
Kutttau	(Chotěnov)
Lohhäuser	(Slatina)
Maiersgrün	(Vysoká)
Marienbad	(Mariánské Lázně)
Markusgrün	(Podlesí)
Miltigau	(Milíkov)
Ober Sandau	(Horní Žandov)
Perlsberg	(Lazy)
Pistau	(Pístov)
Rauschenbach	(Sítiny)
Rockendorf	(Žitná)
Rojau	(Rájov)
Sangerberg	(Prameny)

Schanz	(Valy)
Schönficht	(Smrkovec)
Schönthal	(Krásné)
Tachauer Dreihacken	(Tři Sekery u Tachova))
Tachauer Schmelzthal	(Tachovská Huť)
Tannaweg	(Jedlová)
Teschau	Těšov)
Unter Sandau	(Dolní Žandov)
Wilkowitz	(Vlkovice)
Zeidlweid	(Brtná)

Inv.č.	Sign.	Obsah	Čís. rozmezí	Čas. rozsah	Kn
--------	-------	-------	--------------	-------------	----

I. Úřední knihy

a) evidenční

1		Seznam podniků a osob podléhajících dohledu spádového kontrolního úřadu		1938 -1945	K 1
2		Podíl obcí na výplatě prostředků sociální péče okresu Mariánské Lázně a Lázně Kynžvart		1941 -1942	K 2
3		Podíl obcí na výplatě prostředků sociální péče okresu Mariánské Lázně		1943 -1945	K 3
4		Podíl obcí na výplatě prostředků sociální péče okresu Lázně Kynžvart		1943 -1945	K 4
5		Evidence vyplácených podpor oddělení úřadu sociální péče od 1. 7. 1941 do 30. 5. 1944		1941 -1944	K 5
6		Evidence vyplácených podpor oddělení úřadu sociální péče od 1. 6. 1944 do 30. 5. 1945		1944 -1945	K 6
7		Jmenný seznam ke Knize o rodinných vztazích (Familienbuch)		1938	K 7

b) účetní

8		Pokladní deník přijatých a odvedených plateb od 1. 6. 1940 do 27. 10. 1945		1940 -1945	K 8
9		Knihy příjmů a výdajů Okresního dětského domova Mnichov		1941 -1945	K 9

Inv.č.	Sign.	Obsah	Čís. rozmezí	Čas. rozsah	Kart.
--------	-------	-------	--------------	-------------	-------

II. Spisový materiál

b) spisy

odd. A. – VŠEOBECNÉ SPRÁVNÍ ZÁLEŽITOSTI

A. III – Účetnictví

10	Rozpočty		1940 -1944	1
11	Účetní uzávěrka		1940, 1943	1
12	Kontrola pohybu na účtu č. 1641 u Zemské banky a Žirocentrály v Liberci		1945	1

odd. Pol. - POLICIE

Pol. V – hospodářská policie

13	Pol. V d	Žádosti o povolení otevření obchodů – řazeno abecedně	A – Z	1920 -1945	1
----	----------	--	-------	------------	---

Pol. X – politická policie

14	(Pol. X)	Dotazníky pro židovské a české majitele domů		1940-1941	2
----	----------	--	--	-----------	---

Inv.č.	Sign.	Obsah	Čís. rozmezí	Čas. rozsah	Kart.
--------	-------	-------	--------------	-------------	-------

odd. Ho. - VÝSOSTNÉ ZÁLEŽITOSTI

Ho. III - stav obyvatelstva

15	(Ho. III a)	Uzavírání sňatků			
		29. 11. 1938 – 31. 12. 1938	č. 1 – 55	1938 -1939	
		3. 1. 1939 – 29. 4. 1939	č. 56 – 212 1939		2

Ho. IV – řády a vyznamenání, tituly, jubilea

16	(Ho. IV)	Blahopřání panu Kuttnerovi k 75. narozeninám		1944	2
----	----------	--	--	------	---

Ho. V – dozor na obce

17	Ho. V a	Půjčky u Zemské banky a Žirocentrály v Liberci		1941 -1943	2
----	---------	--	--	------------	---

odd. Kult. - KULTURNÍ ZÁLEŽITOSTI

Kult. I – školní záležitosti

18	(Kult. I)	Stavba tělocvičny ve škole Mariánské Lázně – jih		1944	3
----	-----------	--	--	------	---

Inv.č.	Sign.	Obsah	Čís. rozmezí	Čas. rozsah	Kart.
--------	-------	-------	--------------	-------------	-------

Kult. II – církevní záležitosti

19	(Kult. II)	Seznam členů církevní rady v okrese Mariánské Lázně		1940	3
----	------------	--	--	------	---

ZDRAVOTNÍ ÚŘAD

20		Poskytování příspěvku rodinám s mnoha dětmi - směrnice		1938 -1942	3
21		Příspěvky pro rodiny s mnoha dětmi – jednotlivé případy		1939 -1945	3
22		Novomanželské půjčky – směrnice		1939 -1940	3
23		Novomanželské půjčky – jednotlivé případy		1940 -1943	3
24		Čtvrtletní statistiky vydaných potvrzení způsobilosti k uzavření manželství a k poskytování novomanželské půjčky		1939 -1943	3

ÚŘAD SOCIÁLNÍ PÉČE A ÚŘAD OCHRANY MLÁDEŽE

25	410	Vrácení peněžních částek od obcí za vyplacení sociálních dávek zemřelých osob		1939 -1945	3
26		Lazarety a starobince : - Bellaria - Fortuna - Rübezahl - Schiller		1943 -1945	3
27		Hlášení vedoucích lazaretů o počtu umístěných osob		1945	3

<u>Inv.č.</u>	<u>Sign.</u>	<u>Obsah</u>	<u>Čís. rozmezí</u>	<u>Čas. rozsah</u>	<u>Kart.</u>
28		Vyplácení sociálních podpor pro nezletilé - seznamy dětí		1945	3
29		Rodinné příspěvky – platební listiny pro dobu od 1. 4. 1944 do 31. 3. 1945		1944 -1945	3
30		Statistický přehled vyplácených sociálních podpor v okrese Lázně Kynžvart		1944	3

19

Název archivní pomůcky: Landrát Mariánské Lázně

Časové rozmezí: (1920) 1938 - 1945

Počet evidenčních jednotek: 12

Z toho : knihy 9
kartony 3

Počet inventárních jednotek: 30

Rozsah fondu v bm: 0,42 bm

Stav ke dni: 21. 9. 2005

Fond zpracovala: Marie Bortelová

Pomůcku sestavila: Marie Bortelová

Počet stran: 19

Počet výtisků: 5

Pomůcku schválil: PhDr. Jaromír Boháč
dne 21.9.2005 č.j. SOAP/00- 0609/05 - 12